

kis- és nagybirtokosok kapva kaptak az alkalmon, hogy a zsidók pénzt kölcsönöztek, de előbb-utóbb egyikük-másikuk kénytelen volt zálogba adni valamely birtokát, amely a zsidó kezében jövedelmezővé és hasznosíthatóvá lett.

Íme egy 1843. november 19-i adat: *Alulírottak hitelesen bizonyítjuk, hogy Berger Dávid, emeletes házzal, nevezetes vagyonnal és zálogos nemesi jószággal bíró izraelita kereskedő.*³⁷

Az előzmények ismertetése után áttérünk az 1867 utáni időszak földhasználatának taglalásába. Változatlanul sok zsidót találunk a nagybirtokokon, zömmel bérelő, könyvelő, pénztáros és fuvarszervező minőségben, csak hogy most már lényegesen nagyobb tőkével, kiterjedtebb üzleti kapcsolatokkal, mint valaha. Gabona- és borkereskedő, bankár és földbérelő lép közös vállalkozásba, amit keresztül-kasul szőnek házasságkötéssel. Honig Albert bonyhádi földbirtokos és takarékpénztári igazgató 1896-ban nőül veszi Strasser Katalint, az inámpusztai földbérelő lányát. Másik lányát Blau Rezső mohácsi vállalkozó vezeteli baldachin alá 1904-ben. Leopold Gusztáv szentágotai bérelő Honig Matildot veszi nőül. Leopold Mihály trefortpusztai nagybérelő a bonyhádi Honig Ilonkát vezeti oltárhoz. Löwy Ignác simontornyai vállalkozó a Hont megyei Schusbeck Jakab földbirtokossal kerül családi kapcsolatba, amikor 1903-ban hozzáadja feleségül lányát, Bertát.³⁸

Goldschmied Dénes Tolna megyei nagybérelő Fischer Henrik prágai kereskedő lányával kötött frigyet. Löwensohn Jenő, a medgyespusztai nagybérelő fia egy budapesti nagykereskedő lányát veszi nőül. Weisz Mór dombóvári gabonakereskedő Budapesten dolgozó építész fia a pellérdi Hirsch Henrik nagybérelő lányát vezette oltár elé. A példákat Gömöri Bélának, a salgótarjáni köszénbánya rt. budapesti cégjegyzőjének a szekszárdi nagytőzsde-tulajdonos, fakereskedő Goldberger J. Mór unokájával kötött házasságával rekesztjük be.

Tekintsük át megyénk térképét a zsidó földbirtokok szemszögéből!

A teréziánumi (más néven: m. kir. Tanulmányi Alap) birtokok alsónyéki, bátai, bátaszéki, decsi, sárpilisi és várdombi földjeit bérelő Rosenberg Mátyás Mátételkéről Báticaszre költözött, onnan irányította bérleményeit, mert a bátaszéki pénzintézetek, a malom és a hitközségi élet „kézbentartása” helybenlakást kívánt meg tőle.

A megye déli feléből északi irányba haladva Schmideg Mórnak a Szekszárd külterületén fekvő – szintén teréziánumi – palánkpusztai bérletével találkozunk. A szekszárdi hitközség életében jelentős befolyással bíró Wolf Henrik a közeli Kajmádpusztán gazdálkodott. Bonyhád határában ma is híven őrzi az egykori földbérelő nevét a Honig-pusztát. Miszlán az Inkey-birtokon Lövinger Lajos, Rácegrespusztán dr. Strasser Imre bérel földet. Régi hűséges cselédei között tízezer korona jutalmat osztott ki profitjából bérlete lejártával.³⁹

Az Eszterházyak újdombóvári uradalmának bérelői sorában látjuk egy 1886. évi adat szerint Goldschmied Ödönt és Strasser Jánost, a GAZDACÍMTAR nagybérelői rovatában Deutsch, Oppenheim és társai olvashatók. Simon Károly tudósítása szerint a Veszelei (Wessel) család és Szabó Lajos nosztánpusztai, Günzberger Ármin és Waldmann László is földbérlettel bírt.⁴⁰ Az 1910–40 közti statisztikák Dombóvár 15 pusztáján említenek zsidókat, akik között minden bizonnyal nemcsak szatócsok, kocsmárosok és gazdatisztek, hanem bérlők is vannak.

Ezek után elérkezünk Tolna megye legnagyobb birtokközpontjába, az Eszterházyak majsamiklósvári uradalmába. 13–15 kisebb-nagyobb lakott helységében 30–50 zsidót számlálnak a 20. század első felében. Közülük valók a vármegye legtöbb adót fizető polgárai, akik mint virilisek a vármegye törvényhatósági bizottságában kapnak helyet. Az 1905. évi jegyzékben van Majsamiklósvárról Bischitz János, Hónig Mór, Hirsch Ignác, Kohn Adolf, Löwenstein Gáspár, Strasser Arnold és Jó-